

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชุมชนกะเลิง หมู่บ้านบัว อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร มีวิธีการวิจัยค้นคว้าดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตของเบื้องต้น

ในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนกะเลิงนี้ผู้ศึกษาถือว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบัวทุกคนที่เข้าร่วมหรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนกะเลิงได้อย่างเป็นจริงและถูกต้อง

3.2 หน่วยในการวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์ระดับชุมชน มองภาพรวมของชุมชน

3.3 สถานที่เก็บข้อมูล

สถานที่เก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ คือ หมู่บ้านบัว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร

3.4 วิธีการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ เพื่อที่จะได้ติดตาม บันทึกเหตุการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ประกอบด้วย เอกสารต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือการสัมภาษณ์ การติดต่อกับกลุ่มเป้าหมาย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงอธิบายวิธีการเก็บข้อมูล การถาม การใช้ชีวิตในหมู่บ้าน วัตถุประสงค์ของงานวิจัยให้ผู้ช่วยนักวิจัยได้ทราบ

3.5 ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ ชาวบ้านหมู่บ้านบัว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร รวมทั้งสิ้น 549 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 2,533 คน โดยถือเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายหลักในการศึกษาการเก็บข้อมูล

ทั้งนี้จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาดังนี้

1. ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผสส. อสม. เพื่อสอบถามข้อมูลที่เป็นตัวเลข สถิติ และข้อมูลสภาพทั่วไป เรื่องจำนวนประชากร การถือครองที่ดิน อาชีพ เป็นต้น
2. ผู้นำไม่เป็นทางการ เช่น เจ้า หมอธรรม และผู้สูงอายุที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เป็นต้น เพื่อสอบถามถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง การอพยพมาตั้งถิ่นฐาน การทำพิธีกรรมต่าง ๆ ความเชื่อวัฒนธรรมประเพณี
3. หัวหน้าครัวเรือน หรือผู้ที่เป็นตัวแทนของหัวหน้าครัวเรือนทั้งชายและหญิง รวมทั้งที่เป็นชาวกะเลิงดั้งเดิม และกะเลิงที่แต่งงานกับไทยลาว เพื่อสอบถามถึงวิถีการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ กระบวนการสั่งสอนอบรม การถ่ายทอดความรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม
4. กลุ่มเยาวชนของหมู่บ้านที่เป็นโสด ประมาณ 30 คน อายุตั้งแต่ 12-20 ปี ทั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและไม่เข้าร่วมกลุ่ม เพื่อสอบถามความคิดเห็น ทศนคติ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ

3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ ใช้นำทางการสัมภาษณ์ (Interview Guidelines) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นตามขั้นตอนดังนี้

1. สร้างแบบสัมภาษณ์
2. ทดลองใช้
3. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์
4. ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้โดยมีอุปกรณ์และวัสดุช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึก

กรอบการสัมภาษณ์ในแนวทางการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. สภาพทั่วไป

- ประวัติความเป็นมาของชาวกะเลิง
- สภาพทางภูมิศาสตร์ (ที่ตั้ง ขนาด)
- การคมนาคม (อดีตและปัจจุบัน)
- ประชากรและจำนวนครัวเรือน
- ระบบเศรษฐกิจ (รายได้ รายจ่าย อาชีพหลัก/รอง พื้นที่ทำกิน สภาวะหนี้สิน การอพยพแรงงาน)
- ระบบสังคมและวัฒนธรรม (การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ เครือญาติ การแลกเปลี่ยน บุญประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม)
- ระบบการเมืองการปกครอง (ผู้นำ กรรมการ)
- ระบบการศึกษา (ทั้งในระบบ และนอกระบบ ทิศนคติต่อการศึกษา)
- ระบบการสาธารณสุข
- ทรัพยากรป่าไม้ที่ใช้ประโยชน์/ไม่ได้ประโยชน์ (สภาพป่า ที่ตั้ง ชนิดของไม้ ชนิดของสัตว์ป่า ประเภทของป่า)
- ระบบการสาธารณสุข (การรักษาแบบพื้นเมือง และแผนแผนปัจจุบัน)
- ทรัพยากรป่าไม้ที่ใช้ประโยชน์/ไม่ได้ประโยชน์ (สภาพป่า ที่ตั้ง ชนิดของไม้ ชนิดของสัตว์ป่า ประเภทของป่า)

2. วิถีชีวิตของชุมชนชาวกะเลิงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ (เมื่อไรบ้าง) เช่น

- การเลือกพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน
- การประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน
- ความสัมพันธ์ของบุคคลและสถาบันสังคม
- ความสัมพันธ์ของคนกับป่าไม้ เช่น การเก็บ การบริโภค การจำหน่าย

3. ความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมของชุมชน

- การปฏิบัติที่เกี่ยวกับศาสนา/ความเชื่อต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม
- ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาถึงชั่วลูกหลาน ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้
- พิธีกรรมที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน

4. การอนุรักษ์ป่าไม้ของชาวกะเลิง

- การรักษา (มีอะไรบ้างที่บ่งบอก เช่น การดูแล การแบ่งสรรกันใช้ประโยชน์)
- การใช้อย่างคุ้มค่า (กิจกรรมที่เป็นรูปธรรม)
- การสมดุลย์ในระบบนิเวศน์ มีสภาพป่าเป็นอย่างไร การใช้ประโยชน์จากป่ามีมากน้อยเพียงใด
- ความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ มีใช้ได้ยาวนานหลายรุ่น/ปริมาณมากน้อยที่แตกต่างจากรุ่นผู้บุกเบิกมากน้อยเพียงใด
- ทศกัณฐ์ กษัตริย์
- ทศกัณฐ์ชาวบ้านที่มีต่อการอนุรักษ์ป่า
- ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ งานวิจัย หนังสือวิทยานิพนธ์ และเอกสารต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานว่าเรื่องที่เรากำลังศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจอะไรบ้าง และมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นยังช่วยให้นักวิจัยพัฒนากอบแนวคิดและกรอบคำถามอีกด้วย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในแนวลึก (Indept Interview) คือ พูดคุย สันทนา สอบถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตามแนวการสัมภาษณ์และได้ใช้เทปบันทึกเสียง และใช้สมุดบันทึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สำคัญ โดยผู้วิจัยมีผู้ช่วยนักวิจัยเป็นนักจิตอาสาสมัครพัฒนาชนบทเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านเป็นระยะเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2536-กันยายน 2536 และมีเจ้าหน้าที่ของสมาคมพัฒนาชนบทอีสาน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่สนามของศูนย์อินแปง (ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้านในหมู่บ้านบัว) เป็นผู้ช่วยในการให้ข้อมูลต่าง ๆ และช่วยเก็บข้อมูลอีกทั้งด้านผู้วิจัยได้เข้าไปบนพื้นที่ทุกเดือน เพื่อตรวจสอบและเช็คข้อมูลที่ได้ทุกครั้ง โดยการถามและเช็คคำตอบว่าโดยภาพรวมแล้วข้อมูลตรงกันกับข้อมูลของผู้ช่วยวิจัยเก็บได้หรือไม่ เป็นคำตอบของคนส่วนใหญ่หรือไม่ แล้วจึงนำมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ เรียบเรียงดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเชื่อมั่นว่าข้อมูลที่ได้นี้มีความเที่ยงตรงและถูกต้อง

3. การเก็บข้อมูลจากการสังเกต โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย (Field Observation data) สังเกตขณะสัมภาษณ์หรือก่อน-หลังสัมภาษณ์ รวมทั้งสังเกต กิจกรรม พิธีกรรม และสภาพแวดล้อมในประเทศเป็นสิ่งที่ประกอบ

4. ระยะเวลาที่เก็บข้อมูล รวมระยะเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2536 ถึงกันยายน 2536

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดแล้วนำมาจัดระบบข้อมูลแยกประเภทข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่ศึกษาวิจัย จากนั้นจึงประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกัน แล้วตีความหมายและวิเคราะห์ไปตามความเป็นจริงของข้อมูลที่ได้มา เน้นการวิเคราะห์เชิงความเป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์และข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์โดยองค์รวม

3.9 การรายงานผลการวิจัย

สำหรับการรายงานผลการวิจัยนั้น ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณาวิเคราะห์ (Analysis Description) ประกอบด้วยการบรรยาย แผนภูมิ ตาราง และแผนที่ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์การศึกษา